

KORRUPSIYANING YUZAGA KELISHIDA IJTIMOY OMILLARNING DESTRUKTIV TA'SIRI

*Ochilov Azimjon To'xtamishovich, NavDPI "Ijtimoiy fanlar"
kafedrasida mustaqil tadqiqotchisi*

ДЕСТРУКТИВНОЕ ВОЗДЕЙСТВИЕ СОЦИАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ В ВОЗНИКНОВЕНИИ КОРРУПЦИИ

*Очилов Азимжон Тохтамишович, независимый
исследователь кафедры "Общественные науки" НавДПИ*

DESTRUCTIVE EFFECT OF SOCIAL FACTORS ON THE OCCURRENCY OF CORRUPTION

*Ochilov Azimjon Tokhtamyshovich, independent researcher of
NavDPI "Social Sciences" department*

<https://orcid.org/0009-0005-3195-9163>

e-mail:
ochilovazimjon251@gmail.com

Annotatsiya: *Korrupsiyaviy omillar ana shu hodisa yashab turgan jamiyatning o'zi yaratgan nosog'lom muhitida namoyon bo'ladi. O'z navbatida huquqiy savodxonlik jamiyatning muhitini sog'lomlashtiribgina qolmasdan, fuqarolik nazorati, demokratik institutlarini kuchaytiradi va huquqiy ijodkorlikda aholining ishtirokini oshirib, iqtisodning o'sishiga olib kelishi kuzatiladi. Maqolada ijtimoiy qadriyatlar – korrupsiyaning tarqalishidagi asosiy omil, yo'llari va usullarining mohiyatini ochib beradi.*

Kalit so'zlar: *korrupsiya, jamiyatning ma'naviy va axloqiy holati, axloqiy qadriyatlar evolyutsiyasi, korrupsiyaga qarshi kuch usullari, iqtisodiy ko'rinishlari, aksiologik ustuvorliklar, plyuralizatsiya, relativizatsiya.*

Abstract: *In this article, the corrupt factors are manifested in the unhealthy environment created by the society in which this phenomenon lives. In turn, legal literacy not only improves the environment of the society, but also strengthens civil control and democratic institutions, increases the participation of the population in legal creativity, and leads to the growth of the economy. The article reveals the essence of social values - the main factor in the spread of corruption, its ways and methods.*

Keywords: *corruption as a moral and ethical state of society, evolution of moral values, methods of anti-corruption power, corruption, economic manifestations, pluralization of axiological priorities, relativization.*

Аннотация: *Коррупционные факторы проявляются в нездоровой среде, создаваемой обществом, в котором живет это явление. В свою очередь, правовая грамотность не только улучшает среду обитания общества, но и укрепляет гражданский контроль и демократические институты, повышает участие населения в правовом творчестве, приводит к росту экономики. В статье раскрывается сущность социальных ценностей – главного фактора распространения коррупции, ее пути и методы.*

Ключевые слова: *коррупция как морально-этическое состояние общества, эволюция моральных ценностей, методы антикоррупционной власти, коррупция, экономические проявления, плюрализация аксиологических приоритетов, релятивизация.*

KIRISH. Ko'pgina tadqiqotchilar korrupsiyani jamiyatning ma'naviy va axloqiy holati bilan bevosita bog'lashadi. Masalan, O.V.Damaskin shunday deb yozadi: "Korrupsiyaning keng tarqalishi, asosan, jamiyatning axloqiy tanazzuliga yordam

beradi, bu esa ijtimoiy-siyosiy va jamoat sohalarida asosiy his-tuyg'ular va instinktlarning namoyon bo'lishi bilan birga keladi. Fuqarolar bilan inson qadriyatlari o'lchovi borasida to'laqonli ish bo'lmagan taqdirda, hamma narsa, qanday yo'l bilan

erishilganidan qat'i nazar, boylikka aylanadi va hayotning asosiy prinsipi har qanday usul bilan to'plangan boylikdan iborat bo'lib qoladi. Axloqiy soha asosiy hisoblanib, muallif shunday xulosaga keladi: "Ushbu sohada tub o'zgarishlar ro'y bermaguncha, korrupsiyaga qarshi kurash natijasiz bo'lib, korrupsiya asos bo'lgan va ko'pchilik tomonidan unga nisbatan bag'rikeng munosabat rivojlanadigan axloqsiz po'ydevor o'zgarishsiz qoladi".

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI.

O.V.Damaskin, A.V.Razin, A.A.Guseynov, O.S.Pugachev va N.P.Kozlova, A.E.Binetskiy, Platon, Aristotel, Makiavelli, T.A.Kuzmina, asarlarida korrupsiya madaniy va aqliy hodisa mohiyatini ochib bergan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Zamonaviy korrupsiyaning keng ko'lamini faqat bitta shaxsiy-axloqiy buzuqlikka murojaat bilan tushuntirish qiyin. Biz jamiyatning axloqiy holatidagi deformatsiyalar haqida gapirmoqdamiz. Tadqiqotchilar "Iqtisodiy va ijtimoiy dizaynning o'ziga xos maqsadiga aylangan korrupsiya va o'g'irlikning qabul qilib bo'lmaydigan darajada yuqori va progressiv darajasi" haqida fikr yuritishadi. Korrupsiyaning jamiyat axloqiy holati bilan bog'liqligini tahlil qilib, quyidagilarni ta'kidlash kerak: "Korrupsiya ijtimoiy-huquqiy tushuncha sifatida mulkchilik munosabatlari, jamiyatning axloqiy va huquqiy madaniyati darajasi, qonuniylik va huquq-tartibot holati bilan uzviy bog'liqdir. Qoida tariqasida, korrupsiya jamiyatdagi odamlar o'rtasidagi munosabatlar tizimi qonunga bo'ysunadigan aholining ko'pchiligining manfaatlariga mos keladigan axloqiy an'analar va huquqiy normalar asosida qonuniy huquq va manfaatlarining qonuniy amalga oshirilishiga to'sqinlik qiluvchi va noqonuniy manfaatlarini noqonuniy vositalar bilan qondirishga yordam beradigan omillarga zid kelganda shakllanadi. Bu hodisa, jinoyatchilik kabi uzoq tarixga borib taqaladi, jamiyatdagi munosabatlarning axloqiy va huquqiy nomukammalligini aks ettiradi".

Ushbu bayonotda uchta omil e'tiborga loyiqdir:

- birinchidan, korrupsiya va jamiyatning axloqiy holati chuqur va uzviy bog'liqdir;
- ikkinchidan, "axloqiy" va "huquqiy" ajralmas birlikda harakat qiladi;
- uchinchidan, korrupsiya, jinoyatchilik singari, shaxsning axloqiy deformatsiyasiga

asoslangan eng qadimiy va buzilmas ijtimoiy patologiyalarni anglatadi.

TAHLIL VA NATIJALAR. Tadqiqotchilar korrupsiyadan kelib chiqadigan axloqiy zararni ham ta'kidlaydilar: "Zamonaviy dunyoda korrupsiya jamiyatning barqarorligi va xavfsizligiga jiddiy muammolar va tahdidlarni keltirib chiqaradi, bu demokratik institutlar va qadriyatlarini, axloqiy qadriyatlarini va adolatni buzadi, barqaror rivojlanish va qonun ustuvorligiga zarar yetkazadi", korrupsiya jamiyatning axloqiy asoslarini buzish bilan ham tahdid qilmoqda. O'ziga xos doira shakllanadi: korrupsiya jamiyatning axloqiy asoslarini buzadi, ularning sifati pastligi, o'z navbatida, korrupsiyaning tarqalishiga olib keladi.

Ushbu tadqiqotda biz diqqatimizni jamiyatning ma'naviy madaniyatiga qaratamiz, unda ayrim asosiy axloqiy tamoyillarni unutish tufayli keng ko'lamli korrupsiyani tarqatish uchun ma'lum qulay muhit paydo bo'ldi.

"Dunyoning o'zgaruvchanligi va hodisalari, zamonaviy insonning ijtimoiy taqlidlari klassik qiymat tizimlariga mos kelmaydi. Bunday "axloqiy harakatchanlik" ba'zi axloqiy tushunchalar (sharaf, qadr-qimmat va boshqalar) zamonaviy odamning leksikonidan yo'qolganda, ruxsat etilgan va ruxsat etilmagan, munosib mehnatsiz aniq mezonlarni yo'qotishga yordam beradi. Axloqiy tamoyillarni nisbiylashtirish va qadriyatlar iyerarxiyasidan voz kechish har qanday insoniy harakatlarning tengligi va oqlanishiga olib keladi. Jamiyat yaqin o'tmishda qat'iy rad etilgan xatti-harakatlarga nisbatan bag'rikengroq bo'lib bormoqda". Axloqiy tamoyillarni relyativizatsiya qilish og'riqsiz jarayon emas va haqiqiy tahdidlarni, shu jumladan korrupsiyani keltirib chiqaradi. "G'arbda ham axloqni relyativizatsiya qilish, ya'ni achinish, sevgi, rahm-shafqat, sharaf va qadr-qimmatning mutlaq tamoyillaridan voz kechish odamlarning ma'naviy o'limiga va axloqiy tushkunlikka olib keladi. Chalkashlik va ijtimoiy insoniy qo'llab-quvvatlovchilarni yo'qotish holati mavjud: na axloq, na huquq shaxsni himoya qila olmaydi... Bunday sharoitda inson, shaxs na davlatni jinoyat dunyosidan qadr-qimmat, erkinlik, mulk va hayotga tajovuz qilishdan himoya qilishga, sudlarning adolatli qaroriga ishonishi mumkin emas, chunki ikkinchisi buzuq bo'lishi mumkin, qo'rqitiladi va

xuddi shu jinoyatchining irodasini bajarishga majbur bo'ladi".

Ushbu xususiyat jamiyatdagi axloqiy mikroiklim o'zgarishining rasmiy tomoniga ta'sir qiladi. Ushbu tendensiyaning mazmunli tomoni quyidagi so'zlarda juda aniq tasvirlangan: "So'nggi yigirma yil ichida avlodlarning tabiiy o'zgarishi munosabati bilan kolxoz-sovhoz madaniy turi "pops" odamiga, ya'ni, ommaviy iste'mol madaniyati bilan almashindi, bunga McDonald's restoranlari yoki past darajadagi jangari filmlar yorqin misol bo'la oladi".

Ko'pgina tadqiqotchilar hayotdagi axloqiy qadriyatlarining o'zgarishi bilan bog'liq holda "axloqiy tashvish" tuyg'usiga ega. Bu, asosan, zamonaviy madaniyatda axloqiy va estetik prinsiplar buzilganligi bilan bog'liq. Shu ma'noda, zamonaviy vaziyatni axloqiy paradigma o'zgarishining aksiologik neytral nuqtayi nazaridan emas, balki axloqiy inqirozning tanqidiy nuqtayi nazaridan tavsiflash maqsadga muvofiqdir. Bu ko'plab vatandoshlarning haqiqiy ma'naviy farovonligiga ko'proq mos keladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR. Bizning fikrimizcha, zamonaviy ish axloqini unutish ma'naviy inqiroz bilan bevosita bog'liqdir. Aynan shu vaziyatda korrupsiya ayniqsa kuchli tarqalish darajasiga yetadi.

Iqtisodiy o'zgarishlar jarayonida ijtimoiy axloqning deformatsiyasi mamlakatimizda korrupsiyaning intensiv tarqalishining eng muhim sabablaridan biridir. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, "korrupsiyaning o'sish sur'ati 1990-yillarda, uchinchi ming yillikning boshlarida keskin oshdi. Bu, birinchi navbatda, sotsializmdan kapitalizmga o'tishning qaytishi, axloqiy ko'rsatmalarning keskin o'zgarishi, asosan qonunlarga emas, balki tushunchalarga muvofiq amalga oshirilgan keng ko'lamli xususiylashtirish bilan bog'liq bo'ldi. Va yana bir fikr: "Bugungi kunda aldash, egosentrizm va insonning boshqa salbiy xususiyatlari gullab-yashnamoqda. Ammo shunga qaramay, amoralizm yetuk bo'lmagan bozor munosabatlarining serhosil zaminida rivojlanadi. Axloqiy va ma'naviy qadriyatlarining deformatsiyasi mavjud. Ilgari to'g'ri va axloqiy deb hisoblangan narsa bugungi kunda qoralanadi. O'z navbatida, jamiyatni kriminallashtirish axloqning pasayishiga ta'sir qildi.

Yashirin iqtisodiyot fenomeni, odamlar faoliyatining deyarli barcha sohalarida korrupsiyaning avj olishi, ularni tartibga solish va himoya funksiyalarini amalga oshirishda huquqning kuchsizligini ko'rsatadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. – Toshkent: O'zbekiston. 2018.-B.52.
2. O'zbekiston Oliy Majlisining Axborotnomasi. 2003-yil. 1-son.1-modda. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. 19.04. 2018 y. 03/18/476/1087-son.
3. O'zbekiston Respublikasining Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risidagi Qonuni.
4. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016-yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017-yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017-yil 14-yanvar. -Toshkent: O'zbekiston, 2017.-V.104. Васильевич Г.А. Активная позиция государственных служащих и граждан - основной фактор предупреждения коррупции / Г. А.Васильевич // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. - 2015. - № 2. - С. 188-192.
5. Васильев Д.В. Административная этика как средство противодействия коррупции / Д.В.Васильев, П.Ю.Дробышев, А.В.Конов. - М.: Фонд Карнеги, 2003. - 45 с.
6. Вигуру К. Деонтология государственной службы – Deontologie des fonctions publiques: пер. с фр. / Кристиан Вигуру. - М.: Гнозис: Логос, 2003. - 279 с.
7. В институте философии РАН обсудили этический аспект борьбы с коррупцией/ Информационное агентство REGNUM. - Режим доступа: <http://www.regnum.ru/news/polit/1464890.html> (дата обращения: 15.03.2015).
8. Волков А.Д. Скелет наступающего. Источник и две составные части бюрократического капитализма в России / Александр Волков, Александр Привалов. - СПб. [и др.]: Питер, 2008. - 271 с.